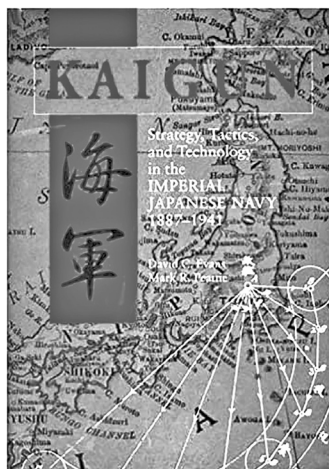

Stratégiák, taktikák és technológiák a Japán Birodalmi Haditengerészetben

David C. Evans – Mark R. Peattie: *Kaigun: Strategy, Tactics, and Technology in the Imperial Japanese Navy, 1887–1941*. Annapolis, MD, Naval Institute Press, 2012. 696.

A japán haditengerészet szinte egy időben született meg a modern japán állammal 1868-ban. A Meidzsi-restauráció hatására a japán állam rádöbbsent saját erejére. Fél évszázad alatt a szinte feudális állam felépített egy modern flottát, amely legyőzte Kínát, majd Oroszországot. Olyan erős és jelentős szerepe lett, hogy az első világháború után már minden kétséget kizárólag a harmadik legerősebb tengeri hatalommá vált. A két világháború közötti időszakot a washingtoni és londoni haditengerészeti fegyverzetellenőrző szerződések korlátozásai dominálták, ezért Japán lehetőségei és dinamikus haditengerészeti fejlődése egy időre megtorpant. Ám a kreativitásból kifogyhatatlan ország idővel a szerződésekre is talált megoldást: ha vízkiszorításban megkötötték a kezüket, akkor nagyobb kaliberű ágyúkat gyártottak, ha megtiltották a csatahajók építését, akkor csatahajó erősségű cirkálókat gyártottak, és megvalósították a repülőgéphordozó hajók hatékony használatát. A könyv végigkíséri a japán flotta organikus fejlődését hajók, technológiák és taktikák terén egészen Pearl Harbor megtámadásáig.

A kötet szerzői David C. Evans és Mark R. Peattie. David Evans az Egyesült Államok Haditengerészetének tartalékos hadnagya volt, később a richmondi egyetem művészeti és tudományos intézetének dékánja lett. Tudományos munkásságában behatóan tanulmányozta japán haditengerészetét a második világháború előtt és után is. Mark Peattie japanológus, a japán haditengerészet szakértője. A közös munkában mindkettejük szakértelme tisztán kirajzolódik. Míg Evans a katonai háttéréből kiindulva hatalmas hangsúlyt fektet a korban szolgáló tisztek visszaemlékezéseire és véleményére, addig ezt kiválóan egyensúlyozza Peattie ragaszkodása a korabeli forrásokhoz. Ennek a kettőségnek az eredménye egy olyan munka, amely egyszerre mutatja be a japán flotta elméleti és gyakorlati alkalmazását, valamint a különböző technológiák hatását.

A 700 oldalas kötet rendkívül hasznos és jó összefoglaló munka. A könyv címe önmagában rengeteget elárul a tartalomról: a *Kaigun* szó japánul flottát jelent, amely egyúttal utalás a régi flotta hatalmasságára és dicsőségére. Különböző szinteken ismerhetjük meg a japán haditengerészetet, továbbá láthatjuk a kölcsönhatásokat,

amelyek az innovációkat kísérik. Például, ha kifejlesztenek egy nagyobb kaliberű ágyút, ez megváltoztatja az egész flotta taktikáját, ami viszont megváltoztatja egy egész háború stratégiáját. Ezekről az organikus és szervesen összekapcsolódó folyamatokról csak úgy lehet konzekvensen és érthetően beszélni, ha utalunk a közöttük fennálló kapcsolatra.

A kötet címében megadott időintervallumot meglehetősen nehéz értelmezni. Az 1941-es évszám viszonylag könnyen feloldható, hiszem ebben az évben került sor Pearl Harbor megtámadására, az 1887-es dátum azonban már csak az avatottabb olvasó számára lehet egyértelmű. A Japán Birodalmi Haditengerészetet 1868-ban alapították a hadsereggel együtt, ez viszont kezdetben csak egy gyenge partiőrséget jelentett. Az 1877-es szacuma lázadás¹ leverését követően helyeződött a hangsúly a flottára. A meghívott francia haditengerészeti mérnök, Émile Bertin vezetésével 1885-ben egy új flotta építését hagyták jóvá, amely a francia Jeune École doktrínáját követte. Ez az első alkalom, hogy a japán flotta elkezd flottaként működni stratégiával és taktikával.

A könyv nagyjából a japán haditengerészet első fél évszázadát foglalja össze, azonban kimarad belőle a második világháború tárgyalása. Ez több szempontból is érthető, hiszen a szigetország második világháborús szerepléséről önmagában több könyv tárgya is lehetne, éppen ezért a szerzőpáros más megközelítésből veszi górcső alá a flottát. Bár a könyvben gyakoriak az utalások a második világháború időszakára, ezek általában csak statisztikai vagy gyakorlati példák egyes háború előtti elméletekre. A kötet lényegi tartalma 14 fejezetet ölel fel nagyjából 480 oldalban, amelyet egy 200 oldalas függelék egészít ki. A fejezetek többé-kevésbé kronológiai sorrendben mutatják be a flotta fejlődésének szakaszait, s időben előrehaladva egyre kisebb periódusokat vizsgálnak. Az első hat fejezet a japán flotta működését egészen a washingtoni haditengerészeti konferenciáig mutatja be, tehát nagyjából 33 évet fed le. A további 8 fejezet mindössze 20 évet foglal össze. A fő hangsúly tehát a két világháború közötti évekre került.

Az első fejezet röviden összefoglalja Japán történelmének 1000 évét, beleértve Szun-ce hatásait, a mongol inváziókat, a Wako kalózkodat, Korea megtámadását és Matthew C. Perry megjelenését. Nagy hangsúlyt kap a Japán nyitása után létrehozott flotta, a gyors átállás gőzmeghajtású hajókra, valamint a modernizáció kérdése, hiszen ezek lesznek a modern flotta alapjai. Továbbá a haditengerészeti vezérkar létrejöttét is megismerhetjük. Kimagaslóan fontosnak találom ezt a fejezetet, hiszen minden későbbi fejlesztésnek az itt felsoroltak képezték a magját. Erre az időszakra vezethető vissza az első hadikikötők létrehozása is, amelyek a második világháborúig működnek majd.

A következő fejezet az 1894–1895 közötti időszak első sikereit tárgyalja, és rövid betekintést nyújt az 1900-as évek haditengerészeti zűrzavarába, mikor egyrészt újra releváns taktikává vált az, hogy a hajókat görög stílusban egymásnak vezették, másrészt pedig felszínre került a rövid és hosszú hatótávolságú fegyverek

¹ A lázadás az utolsó és egyben legnagyobb fegyveres ellenállás volt, ami a Japán központosítás ellen tört ki, vezetője a korábbi Meidzsi-restauráció egyik legendás alakja, Saigo Takamori volt. A lázadás a sorozási törvény hatására tört ki, amely eltörölte a régi samuráj réteg utolsó privilégiumait. Ezt követően beszélhetünk csak egységes Japánról.

használatát övező vita is. Míg a nyugati hatalmak az elméleteken vitatkoztak, addig keleten a japán flotta francia módszereket használva győzte le a jóval erősebb kínai flottát. A fejezet fókuszja az első kínai-japán háború és a Jalu folyói csata. A szerzők részletes térképek segítségével mutatják be a csata lefolyását, és vázolják továbbá az egyes hajók közötti technikai különbségeket.

A következő fejezetben a japán flotta drasztikus növekedését követhetjük nyomon 1895 és 1904, tehát a kínai és az orosz háború közötti időszakban. A fejezet kiválóan egyensúlyoz a haditengerészeti fejlesztések és diplomáciai események bemutatása között, hiszen ebben az időben történt a kínai háborút követő tripla intervenció Oroszország, Németország és Franciaország részvételével, valamint az angol-japán szövetség megkötése is. A modern flották szénhasználata jelentette Japán számára a legnagyobb kihívást, hiszen nyersanyagszegény országról van szó. A másik igen jelentős fejleményt pedig a hosszú hatótávolságú ágyúk használata és a T alakzat felvétele jelentette.² Mindezen újítások elmélete világszerte ismert volt, viszont a gyakorlatban egyedül Japán alkalmazta ezeket Oroszország és a balti flotta ellen. A modern tűzvezérlő módszerek megjelenése, továbbá a 19. század végi taktikai káosz³ kikristályosodása volt, amely a hosszú hatótávolságú fegyverek preferálását eredményezte. A fejezet fő erénye – a korábbihoz hasonlóan – a két szembenálló flotta részletes jellemzése, ami a későbbiek megértését is segíti.

A továbbiakban az orosz-japán háború eseményeit ismerhetjük meg a korábbi fejezetek módszertanát követve. Sok történész sikerként ítéli meg Port Arthur elfoglalását, ám arra nem térnek ki, hogy a japán flotta döbbenetes veszteségeket szenvedett saját elhibázott taktikái miatt. A csatában két csatahajó, négy cirkáló és további tíz hajó veszett oda, ami hatalmas érvágást jelentett a japánoknak. A csata és az ostrom körülményeit a kötet részrehajlás nélkül jellemzi, ezáltal egy sokkal árnyaltabb képet kaphatunk. Ezt követően a szerzők a csuzimai⁴ csatát mutatják be rendkívüli részletességgel; a hajónaplók segítségével percre pontosan rekonstruálható az események lefolyása. Kitérnek továbbá a japán flottán belüli kommunikációs stratégiákra is, ugyanakkor meglepően kevés teret szentelnek a csatában kiemelkedően fontos szerepet játszó rádió távíró bemutatásának.

A soron következő, ötödik fejezet azt taglalja, hogy Japán a kínai és orosz győzelmeket követően hogyan vált nagyhatalommá, továbbá, hogy a flotta ennek megfelelően hogyan vette át a csendes-óceáni védelmi flotta szerepkörét. Mivel Japán első világháborús szerepvállalása igen csekély volt, a következőkben a katonai doktrínákra és elméleti megközelítésekre fókuszálnak. A szerzőpáros bemutatja a japán flotta építési terveit a csatahajó-forradalom és a washingtoni haditengerészeti konferencia között. Mindkét dátum igen fontos, hisz a Dreadnought 1905-ös

² Az alakzat egy tengerészeti manőver, amelyben az egyik flotta taktikai előnyhöz jut azzal, hogy átszeli az ellenség vonalait, így az összes ágyú egyszerre tüzelhet, ehhez azonban nagyobb sebesség szükséges.

³ Az amerikai polgárháború során megjelent páncélozott hajók ellen lényegében nem volt ellen-szer. Több elméletet is kidolgoztak a legyőzésükre; ezek közül az egyik a páncélozott hajók felszerelése kosokkal és – az ókori taktikához hasonlóan – egymáshoz ütköztetése volt. Ezt az osztrák haditengerészet alkalmazta a lissai csatában az olaszok ellen.

⁴ Tsushima Hepburn-átrással.

megjelenése döntően megváltoztatta a csatahajók felépítését. Az új rendszerben a másodlagos fegyverek szerepe megszűnt, és csak azonos nagy kaliberű ágyúkat szereltek a csatahajókra, drasztikusan megnövelve ezzel a hosszú hatótávolságú tűzerőjüket. Ez a fejezet hasonlítja össze a japán és az amerikai hajóosztályok fegyverzetét, továbbá gyártásuk körülményeiről is részletes leírást adnak. Az első világháborús eseményekre csupán röviden térnek ki, hiszen Japán részvétele – az angol szövetség miatt – igen limitált volt.

A következő két fejezet a washingtoni haditengerészeti konferencia hatásait írja le, a hetedik fejezet inkább az eseménytörténetre és hajógyártásra, míg a nyolcadik fejezet a lehetséges új taktikákra koncentrál. Eddig az időszakig Japán nagyjából képes volt követni az amerikai csatahajógyártást: 1905 és 1922 között 14–17 arányban vezettek csak az amerikaiak, a háború végére az USA-ban viszont egy 50 csatahajó építéséről szóló törvény jelent meg, amit Japán már nem tudott volna követni, ahogyan az Egyesült Királyság sem, ezért az új fegyverkezési verseny elkerülése érdekében Washingtonban megegyeztek arról, hogy nem építenek vagy fejlesztenek új csatahajókat.

A fejezet bemutatja a megállapodás drasztikus hatását a japán haditengerészetre, amely számára rész megoldást jelent a tengeralattjárók alkalmazása, mely a Németországtól beszerzett és lemásolt *u-bootok* révén indul be, továbbá a csatahajó kaliberű fegyverekkel felszerelt 10.000 tonna vízkiszorítású – csatahajót helyettesítő – cirkálók bevetése is.⁵ A fejezet a londoni haditengerészeti konferenciáig követi az eseményeket, ahol egyrészt ismét limitálták Japán lehetőségeit a cirkálók használata terén is, másrészt megjelent a „nehéz-” és „könnyű-” cirkáló hajóosztály. A fejezet részletesen kitér a taktikai és technológiai fejlesztésekre is, többek között az oxigénmeghajtású torpedó, az éjjellátók, valamint a víz alatti lövések alkalmazására.

A következő két fejezet a Japán haditengerészet légierijét és annak kialakulását mutatja be az 1920 és 1941 közötti időszakban. Mivel a flottában nagy szerepet kaptak a csatahajók, így a hordozóknak csak másodlagos szerepet szántak, a csatahajók mennyiségének korlátozásával azonban egyre fontosabbá vált a repülőgéphordozók szerepe. A szerzők kitérnek továbbá a speciális legénység kiképzésére és alkalmazására is, valamint a haditengerészet által használt különböző doktrínákra és taktikai megoldásokra is itt reflektálnak először. Részletesen megismerhetjük, hogy miként alakult a két flotta felépítése egészen 1941-ig. Szó esik továbbá Japán gigantikus 1941-es hajóépítési beruházásairól, köztük a Yamato és a Musashi építéséről is, amelyek a valaha épített legnagyobb csatahajók voltak.

A szerzőpáros két fejezetet szentelt a flotta ellátásának, a logisztika megszervezésének és a kereskedelmi flotta működésének bemutatására, s kitérnek a sorozásra és a haditengerészeti elitizmus hátulütőire is.⁶ Részletezik a hiányzó energiaforrások okozta problémákat, kifejtve, hogy az 1920-as és 1930-as években a folyamatosan fejlődő Japán gazdaságnak állandó szüksége volt a nyersanyagimportra.

⁵ Elemzik a tengeralattjáró-elhárítás kudarcait is, kitekintéssel a második világháború eseményeire.

⁶ A japán flotta például 1937-ben mindössze 134,000 fős legénységgel rendelkezett, ami 1942-re 430,000 főre duzzadt; mindez a kiképzési idő rövidülése miatt egyértelmű minőségvesztéset eredményezett.

Elsődlegesen vasból és olajból volt szükség behozatalra, ezeket Japán kezdetben az Egyesült Államokból importálta, a folyamatosan növekvő ellentét a két ország között viszont arra kényszerítette Japánt, hogy máshonnan szerezzen nyersanyagokat. A megoldást Mandzsúria és Szibéria, valamint Délkelet-Ázsia megszállásának terve jelentette.

A kötet zárófejezeteiben Evans és Peattie a Pearl Harbor elleni támadáshoz vezető utat mutatják be, amihez a kínai és délkelet-ázsiai események csak előkészületet jelentettek. Hangsúlyozzák többek között azt, hogy a haditengerészet és a politika összefonódása hogyan befolyásolta Japánt a második világháború előtt, illetve, hogy az egymást váltó admirálisoknak milyen hatása volt a doktrínák fejlődésére. A szerzők mérleget vonnak a korábban már megismert katonai doktrínák gyakorlati alkalmazásáról is.

Összefoglalásként elmondható, hogy a könyv kiválóan egyensúlyozik a technológia és stratégia fejlődésének bemutatása, valamint mindezek a háborúk során történő alkalmazásának elemzése közt. A korabeli haditengerészeti fejlesztések általános értelemben is megismerhetők, hiszen a bemutatott új technológiák többsége nem volt Japán-specifikus. Bár a második világháború csupán az előkészületek kapcsán, a kitekintéseken keresztül jelenik meg, mégis elengedhetetlen adalékokat tartalmaz azok számára is, akik a 20. század nagy katonai konfliktusának hátterét szeretnék megismerni japán szemszögből.

Szabó Levente